

De Ridderzaal na de restauratie van de voor-
gevel door P.J.H. Cuypers en C.H. Peters in 1878-79.
Foto uit ca. 1880 (Haags Gemeentearchief)

Van rommelhok tot Ridderzaal

Het Binnenhof staat vanaf 2020 een ingrijpende renovatie te wachten waarvoor het hele politieke bedrijf zijn biezen moet pakken. Ruim anderhalve eeuw geleden ging het er nog ruiger aan toe en dreigde zelfs grootschalige sloop. Totdat Pierre Cuypers ingreep.

Door Herman Rosenberg

We zijn er als Hagenaars misschien wel meer aan gehecht dan we zelf willen toegeven.

De blik op de Hofvijver, met zijn kalme water waarin de oude gevelrij van het Binnenhof zich spiegelt, is ons dierbaar. Toch is dat beeld als geheel veel minder oud dan meestal wordt gedacht. Er zijn oude delen, zoals de toren van prins Maurits en 'het Torentje' van premier Mark, maar er zijn ook gevels – zoals die van de Trêveszaal – die uit het einde van de negentiende eeuw stammen en dus in een namaak-oude stijl zijn opgetrokken. Zelfs de Ridderzaal zoals we hem nu kennen is een reconstructie, die waarschijnlijk stevig afwijkt van het middeleeuwse origineel.

Zo'n anderhalve eeuw geleden dreigde het ergste voor het unieke gebouwencomplex: sloop. Om het verhaal overzichtelijk te houden, concentreren we ons op de 'Groote Zaal', zoals hij eeuwen heette, voordat in de twintigste eeuw het romantische 'Ridderzaal' in zwang raakte. Dat bouwwerk was rond het midden van de negentiende eeuw een ruïne, al dichte Adriaan Beeloo nog zo enthousiast: *Gij blijft, o Zaal, met uw eenvoudig schoon, / Het keurgesteente in 's-Gravenhage's kroon!* De werkelijkheid was anders. De indrukwekkende houten kap lekte als een vergiet; in de zaal werd

zelfs een afdak opgetrokken om de aanwezigen bij regen te beschermen.

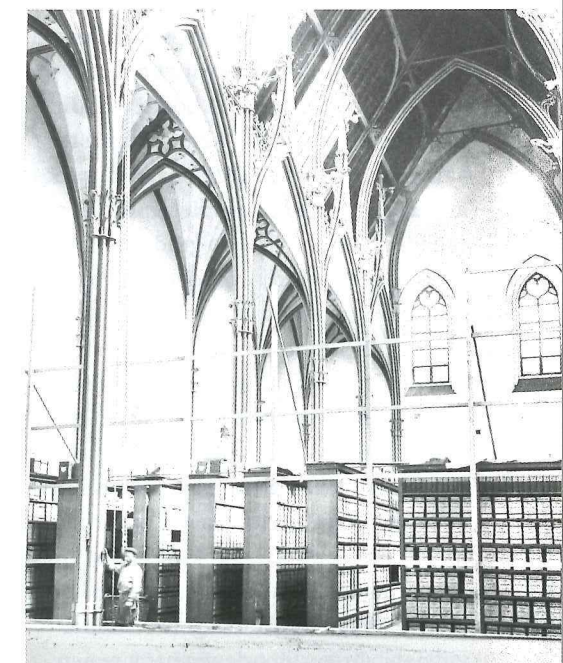
'Hoe zoo iets toch mogelijk was?' vroeg later rijksbouwmeester C.H. Peters zich af, waarna hij zelf het antwoord gaf: het kon bijna niemand wat schelen en er was ook nauwelijks kennis van oude bouwkunst. Velen zouden het liefst de hele oude boel hebben gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Sterker nog, de slopers waren al bezig in 1860. De schilderachtige Spuiport en de gracht rond het Binnenhof sneuvelden. De Gevangenpoort kon maar net worden gered.

Paleis

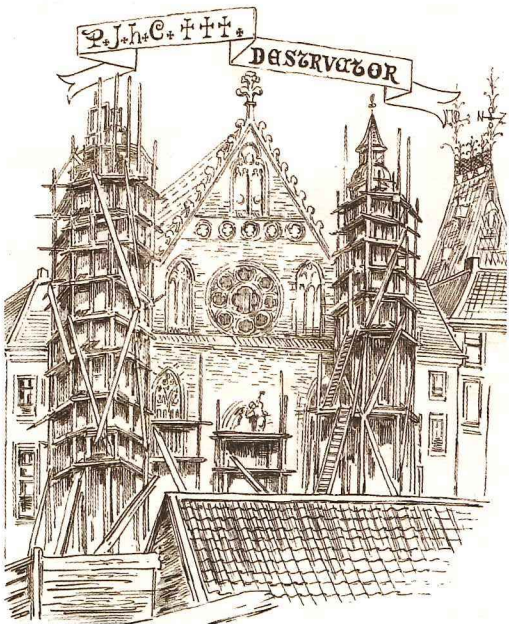
Er dreigde nog veel meer onheil. Het parlement besloot in 1863 dat 'een Paleis voor de Vergaderingen van de beide Kammers der Staten-Generaal (...) zal worden opgericht'. Daartoe zou het hele Binnenhof worden gesloopt, met uitzondering van de Groote Zaal en de (oude) zaal van de Tweede Kamer. Een prijsvraag leverde 26 ontwerpen op, die het allemaal niet haalden. Ook drie daarna aangewezen architecten slaagden er – gelukkig – niet in iets acceptabels op papier te krijgen. Maar daarmee was de bouwvallige Groote Zaal nog niet veilig.

Naast dat nieuwe, parlementaire paleis – dat er dus niet kwam – zou een gerenoveerde Groote Zaal de functie

krijgen van 'eere-zaal', bestemd voor concerten, tentoonstellingen en grote vergaderingen. Rijksbouwmeester Willem Nicolaes Rose kwam de eer toe de klus te klaren. Kort tevoren had hij aan het Plein al het Departement van Koloniën, nu in gebruik bij de Tweede Kamer, en de Hoge Raad gebouwd (de laatstgenoemde schepping sneuvelde in de periode 1989-1992 ten behoeve van de nieuwbouw voor de Tweede Kamer). ►

Na de verbouwing door W.N. Rose. Foto uit ca. 1890 van J. van der Zwan (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Amersfoort)

'P.J.H.C. Destructor'. Spotprent over de verbouwing door Cuypers uit 1879 (Haags Gemeentearchief)

Rose stelde voor de magistrale houten kap van de Groote Zaal te vervangen door een in neogotische trant uitgevoerde gietijzeren constructie, die rustte op zuilen. Maar die kap dan? Die was toch ondanks zijn slechte staat een uniek staaltje van middeleeuws vakmanschap? Onzin, volgens Rose. 'De kap is niet oud', 'heeft voor de historie geen waarde' en 'is niet schoon', betoogde hij in een toelichting voor de Tweede Kamer.

Zotskap

Dat dit allemaal volstreekte nonsens was, was meteen duidelijk en invloedrijke publicisten als Carel Vosmaer en Joseph Alberdingk Thijm trokken fel van leer. Thijm noemde het ontwerp van Rose 'een ware zotskap op het hoofd der grijze majesteit'. De Tweede Kamer begon te aarzelen, maar toen bleek dat het werk al was aanbesteed. Annuleren zou een schadeclaim van 85.000 gulden van de Haagse ijzergieterij Enthoven tot gevolg hebben. En zo ging het dramatische plan in 1861 door.

'De Groote Zaal was vernield, verdwenen en veranderd in een soort kerkje met starre ijzeren zuilen en bogen,' sneerde architect Peters later. En om het allemaal nog erger te maken: van die nieuwe erefunctie kwam niets terecht. Niemand wist kennelijk nog wat met de sfeerloze zaal aan te vangen. Na bijna vijftien jaar besloot de regering er een opslagplaats voor archieven en 'rommel' (Peters) van te maken.

De ramp met de Ridderzaal had één positief gevolg. Ook anderen dan Vosmaer en Thijm raakten nu overtuigd van het belang van een respectvolle omgang met het architectonisch erfgoed. Dit geluid klonk vanaf 1875 krachtig door in regeringskringen door de benoeming van de strijdbare Limburgse advocaat jhr. Victor de Stuers tot hoofd van de afdeling kunsten en wetenschappen van

De indrukwekkende houten kap lekte als een vergiet

het ministerie van Binnenlandse Zaken. Hij trok zijn vriend Pierre Cuypers aan als adviseur. Deze tandem, al spoedig aangevuld met de bouwkundige Peters, zou het 'rijksbouwen' voor lange tijd gaan beheersen.

'Verroomsing'

De architecten Cuypers en Peters konden meteen aan de bak, want de muren van de Ridderzaal en het portaal waren door Rose overgeslagen. Op een plan voor een nieuw bordes met afdak volgde een

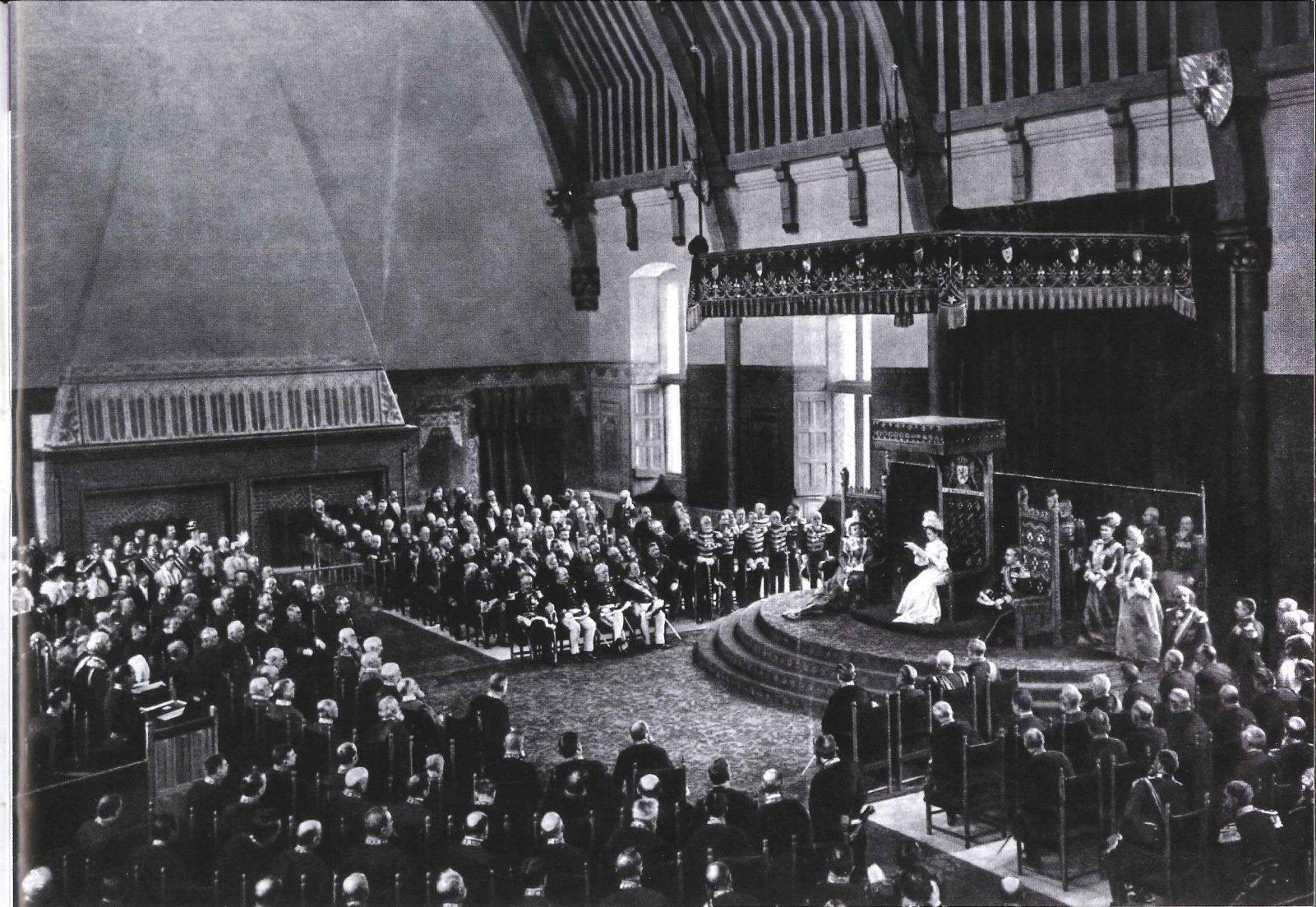
grootser voorstel: een restauratie, een reconstructie eigenlijk, van de complete torenfaçade van de zaal. In de jaren 1878-1879 kreeg het exterieur van de Ridderzaal min of meer zijn huidige aanblik, dus met de twee rijzige torenspitsen. Een aanbouw aan de linkerzijde bleef nog gehandhaafd, evenals trouwens het 'ijzeren' interieur.

In dezelfde periode bouwde Cuypers aan de Parkstraat de St. Jacobuskerk, met een negentig meter hoge toren als katholiek uitroepteken op een steenworp afstand van 's lands vergaderzalen. Peters zorgde voor de bouw van het Departement van Justitie aan het Plein, waaraan overigens het zeventiende-eeuwse huis van Constantijn Huygens werd opgeofferd. Sommigen werd dit allemaal te veel. Vosmaer bijvoorbeeld protesteerde tegen wat hij zag als 'verroomsing' van de bouwkunst. Hij omschreef het departementale gebouw van Peters spottend als 'het klooster van St. Victor', een sneer uiteraard naar De Stuers. Overigens was Peters niet rooms, maar protestants.

Al met al was de Ridderzaalkwestie niet opgelost, want er was nog steeds geen goede bestemming. In 1895 richtten vijftien vooraanstaande Hagenaars, onder wie rijksbouwmeester Peters, een rekwest aan koningin-regentes Emma. Het was de vijf jaar tevoren opgerichte

De Groote Zaal voor de verbouwing door Cuypers en Peters (Haags Gemeentearchief)

Koningin Wilhelmina leest de troonrede voor in de Ridderzaal op 20 september 1904. Foto van C.W. Dewald (Haags Gemeentearchief)

vereniging Die Haghe die op de achtergrond de lobby had gevoerd om tot deze 'bede' te komen. De 'aloude Zale' diende in ere te worden hersteld omdat de voor 'het nationaal gevoel pijnlijke en vernederende toestand niet langer mag voortduren', zo luidde de kern van het verzoekschrift.

Er volgde nog een enorm politiek en bestuurlijk getouwtrek, maar uiteindelijk kwam er een commissie van vier architecten, onder wie de onvermijdelijke Peters. Helemaal zeker van zijn zaak was De Stuers – nog altijd invloedrijk topambtenaar – kennelijk nog niet, want hij slaagde er een maand na de installatie nog in zijn vriend Cuypers aan het gezelschap toe te voegen.

Reconstructie

Alle neuzen kwamen nu geleidelijk in dezelfde richting te staan. En er kwam geld beschikbaar, bij elkaar zo'n vijf ton. Tussen 1898 en 1904 werd vervolgens de grootste en best gedocumenteerde restauratie uit de Nederlandse geschiedenis tot dan toe uitgevoerd. Peters deed

Niemand wist nog wat met de sfeerloze zaal aan te vangen

het historisch onderzoek en zijn collega D.E.C. Knuttel leidde de werkzaamheden. De gewraakte ingrepen van Rose werden ongedaan gemaakt, hetgeen een reconstructie inhield van de complete middeleeuwse, eikenhouten kap. De grafelijke zalen nam men meteen mee, waardoor de hele historische kern van het Binnenhof in ere werd hersteld.

De Derde Dinsdag van 1904 was een bijzondere. 'Wederom ben Ik in Uw midden verschenen, om, ditmaal voor het eerst in deze oud-Gravelijke Zaal, de gewone zitting der Staten-Generaal te openen,' aldus koningin Wilhelmina, gezeten op een door Cuypers ontworpen troon. 'Eindelijk, heel eindelijk,' verzuchtte Peters een jaar later in het

Jaarboek van Die Haghe, '[was] ons oudste, ons voornaamste, ons in zijn soort werkelijk eenig historisch architectonisch Monument [...] in eere hersteld'. Peters voelde het belang van de gebeurtenis goed aan. We kunnen ons immers heden ten dage nauwelijks een troonrede voorstellen op een andere plek dan in de Ridderzaal. ■

Herman Rosenberg is historicus en hoofdredacteur van weekblad Den Haag Centraal

Verdieping

- Corjan van der Peet en Guido Steenmeijer (red.), **De rijksbouwmeesters. Twee eeuwen architectuur van de Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers** (1995)
- Henk te Velde en Diederik Smit (red.), **Van Torentje tot Trêveszaal. De geschiedenis van de noordzijde van het Binnenhof** (2011)